

донести до світу офіційні факти, які стверджують про винуватість Російської Федерації, що в майбутньому послужить можливістю притягнення до відповідальності всіх тих, хто став причетним до жорстоких і нелюдських дій на території України. І як зазначила генеральний прокурор України – Ірина Венедиктова: «Робота іноземних фахівців, експертів – це знак відкритості України».

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України станом від 14.04.2022 / Верховна Рада України. 13.04.2012 № 4651-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення 02.05.2022).
2. Комітет з прав людини інформує про платформи фіксації та розслідування злочинів Російської Федерації проти цивільного населення України. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: rada.gov.ua/news/razom/222106.html+&cd=7&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=firefox-b-d (дата звернення 02.05.2022).
3. Британія відправить в Україну експертів для розслідування воєнних злочинів. Українське інтернет-видавництво «Українська правда». URL: www.pravda.com.ua/news/2022/04/29/7342923/+&cd=3&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=firefox-b-d (дата звернення 03.05.2022).
4. Воєнні злочини РФ: Нідерланди відправлять в Україну судових експертів. Мультимедійна платформа іномовлення України «УКРІНФОРМ». URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1V_v_RmRZI4J (дата звернення 03.05.2022).
5. Міжнародний кримінальний суд, спеціальний трибунал, суди в Україні та інших країнах. Мультимедійна платформа іномовлення України «УКРІНФОРМ». URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Fiwb3yVGybwJ (дата звернення 04.05.2022).
6. ООН назвала експертів для розслідування воєнних злочинів в Україні. Всеукраїнське професійне юридичне видання «Юридична газета онлайн». URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7QMxCMgk9nYJ: (дата звернення 04.05.2022).

*Марія Бурак**

СПЕЦІАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ ПРАВОСУДДЯ ДЛЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ

Повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року зумовило нагальну потребу повною мірою активувати механізми притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людяності, скоєні ними на території України з 21 листопада 2013 року. Суть спеціального механізму правосуддя для притягнення до відповідальності за міжнародні злочини проти українського народу полягає у спільній роботі національних та міжнародних фахівців: слідчих, прокурорів та суддів. Відповідно, анонсований Президентом України спеціальний механізм правосуддя для притягнення до відповідальності за міжнародні злочини проти українського народу передбачає: механізм Міжнародного кримінального суду (далі - МКС) для покарання за злочин геноциду, воєнних злочинів та злочинів проти людяності; механізм Спеціального трибуналу для покарання за злочин агресії Росії проти України (за співучасті Білорусі) та національний механізм правосуддя [1].

* Старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук.

Відтак, задля забезпечення належної діяльності цих механізмів притягнення до відповідальності за міжнародні злочини (геноцид, воєнні злочини, злочини проти людяності та злочин агресії), розглянемо зазначені механізми і запропонуємо шляхи їх реалізації.

Механізм МКС для покарання за злочин геноциду, воєнних злочинів та злочинів проти людяності. У межах реалізації даного механізму нами пропонується:

1. *Ратифікація (визнання обов'язковості) Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС).*

Україна не є країною-членом МКС, адже досі не ратифікувала Римський Статут, разом з тим правовою підставою для розслідування міжнародних злочинів цією судовою інстанцією є дві заяви Верховної Ради України про визнання *ad hoc* юрисдикції (для конкретних ситуацій), прийнятих у 2014 та 2015 роках. Один із таких механізмів запрацює в разі ратифікації (визнання обов'язковості) Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) [1].

Видається, що ратифікація Римського статуту дає Україні всі переваги держави-учасниці. Це включає, зокрема, розширені можливості ефективного впливу на процес розслідування, а також у ширшому розумінні – глибшої інтегрованості з органами МКС.

Проте у цій площині існує два важливих пункти: по-перше, це регламентація співробітництва з представниками МКС у процесі розслідування; по-друге, це відповідність кримінального законодавства вимогам Римського Статуту.

Бласне, що стосується першого пункту, то до держав-учасниць та держав, які не є учасницями МКС, застосовуються однакові зобов'язання відповідно до частини 9 Римського Статуту, яка регулює питання міжнародного співробітництва та правової допомоги. Згідно зі ст.12(3) Римського Статуту, держава, яка зробила Заяву, що визнає юрисдикцію Суду, повинна співпрацювати з Судом без будь-яких затримок або виключень згідно з частиною 9 Статуту. Відтак нами пропонується найбільш оптимальний для України спосіб імплементації Римського статуту на конституційно-правовому рівні – внесення змін і доповнень до відповідних законодавчих актів, що супроводжуються прийняттям спеціального законодавства про співпрацю з МКС. Відповідно, Україна повинна співпрацювати з МКС в питаннях надання доказів (документів та записів), встановлення осіб, збору доказів, допиту людей, розшуку або арешту, а також захисту потерпілих та свідків. Незважаючи на те, що співпраця із МКС передбачена Римського Статуту, проте така взаємодія не регламентована у національному законодавстві [1; 2].

Регулювання цього питання можливе шляхом: прийняття окремого закону про співпрацю з МКС; прийняття Закону України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду»; з метою уникнення суперечності між Римським Статутом та статтею 9 Закону України «Про міжнародні договори України» під час процедури ратифікації Статуту, пропонується внести зміни до абз. 2 п. 1 ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори України» та викласти його в наступній редакції: «На підставі підписаного та офіційно оприлюдненого Президентом України закону Президент України підписує ратифікаційну грамоту, яка засвідчується підписом Міністра закордонних справ України, якщо договором передбачено обмін такими грамотами»; удосконалення положень Конституції України та інших законодавчих актів на шляху імплементації Римського статуту у національну правову систему України, укладення договору (меморандуму) про взаємодію та/або внесення відповідних змін до Розділу IX Кримінального процесуального Кодексу України щодо міжнародного співробітництва та щодо особливостей розслідування зазначених злочинів; для забезпечення діяльності МКС процесуальними засобами пропонуються зміни, що сприятимуть практичній реалізації співробітництва України з МКС, серед яких доповнення КПК України: положеннями про порядок виконання прохань МКС про міжнародну правову допомогу; передання кримінального провадження; режиму конфіденційності та захисту інформації під час співробітництва з МКС; виконання функцій МКС на території України, зокрема, проведення процесуальних дій прокурором МКС; особливостей

застосування тимчасового арешту особина прохання МКС та тримання її під вартою; тимчасового звільнення осіб, до яких застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою; виконання рішень МКС на території України; передачі осіб до МКС з урахуванням висновку Конституційного Суду України від 11 липня 2001 року у справі про Римський Статут; внести зміни до змісту Кримінального кодексу України положення про злочини проти людяності та воєнні злочини (у відповідності до ст. ст. 7, 8 Римського Статуту); внести зміни і доповнення до Кримінального кодексу України (Загальна частина) в частині збільшення максимального терміну довічного ув'язнення, оскільки наразі ч. 2 статті 63 КК містить менший термін (15 років), ніж встановлено Римським статутом (стаття 77 (1, «а»), що може слугувати перешкодою у разі подання Україною (проте лише як державою учасницею) заяви бути країною виконання вироку у відповідності до статті 103 (1, «в») Римського статуту.

Щодо другого пункту, то 20 травня 2021 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» (законопроект 2689). Саме даний закон покликаний імплементувати положення Римського Статуту в національне законодавство.

Механізм Спеціального трибуналу для покарання за злочин агресії Росії проти України (за співучасті Білорусі). Задля реалізації даного механізму нами пропонується:

2. *Становлення Трибуналу на підставі резолюції Генеральної Асамблеї ООН.* Наприклад, у 2003 ГА ООН рекомендувала створити кримінальний трибунал для переслідування злочинів червоних кхмерів у Камбоджі, у 2016 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію про створення механізму розслідування і судового переслідування за вчинення міжнародних злочинів у Сирії. Таким чином ООН може створити правовий базис для міжнародного механізму притягнення до відповідальності вище керівництво Росії та Білорусії за злочин агресії.

Національний механізм правосуддя. У межах реалізації даного механізму пропонується:

3. *Відкриття кримінальних проваджень іноземними країнами за принципами універсальної юрисдикції.*

Відповідно до Кримінального Кодексу України агресія є злочином – стаття 437 передбачає кримінальну відповідальність за планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни. Окрім того, злочин агресії також є у кримінальних законах Росії (ст.353) та Білорусії (ст.122). Проте а міжнародному праві високопосадовцям держав гарантується функціональний імунітет від кримінального переслідування іншими державами. Надання такого захисту очільникам держав впливає із принципу суверенної рівності та невтручання у внутрішні справи держав. Функціональний імунітет високопосадовців держави пов'язаний із виконанням державних функцій і застосовується щодо їхніх дій, вчинених в їх службовій якості. Такий імунітет надається вищим посадовим особам для ефективного здійснення ними своїх функціональних обов'язків на міжнародній арені як основних представників своєї держави. Варто зазначити, що злочин агресії є «лідерським» злочином і відповідальність за нього може нести лише вище політичне та військове керівництво. Отже, переслідування за злочин агресії на національному рівні унеможлиблюється імунітетом вищих посадових осіб. У зв'язку з цим, більш прийнятний варіант є міжнародний трибунал, адже загальноприйнятим є те, що використання такого імунітету неможливе при міжнародній кримінальній відповідальності за міжнародні злочини [1; 2].

Національна система правосуддя матиме важливе значення саме для розслідування злочинів, вчинених російськими офіцерами, солдатами, тобто безпосередніми виконавцями. Скоріше за все, розгляди таких справ відбуватимуться за спеціальною процедурою *in absentia*, тобто заочний розгляд. Таке спеціальне розслідування відбувається відносно осіб, які переховуються на окупованій території або на території держави-агресора. КПК України також дозволяє оголошувати таких осіб у міжнародний розшук. Українські слідчі органи мають значний досвід у таких розслідуваннях з 2014

року. Інше питання – це притягнення до відповідальності російських військовослужбовців, які наразі перебувають під контролем України. У національній судовій практиці були випадки засудження російських військовополонених за злочини на території України (справа Александрова і Єрофєєва). За нормами міжнародного гуманітарного права військовополонені підлягають захисту від судового переслідування за факт участі у воєнних діях (імунітет комбатанта), проте такий захист не поширюється на випадки вчинення воєнних злочинів. Щодо обов'язку репатріації військовополоненого, то ув'язнені можуть утримуватися під вартою на період кримінального провадження та судового розгляду, а у випадку засудження – до часу закінчення відбуття покарання (ст. 119 п. 5 Женевської Конвенції про поводження з військовополоненими). Таким чином, обов'язок держави звільнити і передати військовополоненого після закінчення воєнних дій стосовно осіб, які перебувають під слідством чи засуджені призупиняється і відновлюється після завершення кримінального провадження чи відбуття покарання [1; 2].

Альтернативним варіантом притягнення виконавців міжнародних злочинів може бути відкриття кримінальних проваджень іноземними країнами за принципами універсальної юрисдикції – це принцип міжнародного права, який дозволяє судити іноземців, що вчинили міжнародні злочини на території іншої держави, на підставі серйозності таких злочинів, які є загрозою для всього міжнародного співтовариства.

Список використаних джерел:

1. Спеціальний механізм правосуддя для притягнення до відповідальності за міжнародні злочини проти українського народу: що це таке?. URL: helsinki.org.ua/articles/spetsialnyy-mekhanizm-pravosuddia-dlia-prytiahnennia-do-vidpovidalnosti-zamizhnarodni-zlochyny-protuy-ukrainskoho-narodu-shcho-tse-take/

2. Правнича спільнота України запустила інфокампанію із закликом до ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду. URL: helsinki.org.ua/articles/proiekt-yes-pravo-justice-razom-iz-pravnychoiu-spilnotoiu-ukrainy-zapustily-infokampaniiu-iz-zaklykom-do-ratyfikatsii-rymskoho-statutu-mizhnarodnoho-kryminalnoho-sudu/

*Ірина Гловюк**

УРАХУВАННЯ СТАНДАРТІВ МІННЕСОТСЬКОГО ПРОТОКОЛУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ

У доповіді Управління Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини «Порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права в контексті подій під Іловайськом у серпні 2014 року» було звернено увагу на потребу правоохоронним органам гарантувати, що розслідування випадків катувань, жорстокого поводження, позасудових страт та вбивств, пов'язаних із конфліктом, ґрунтується на основі міжнародних стандартів та практики (наприклад, Стамбульського протоколу та Мінесотського протоколу) [1, с. 29]. На жаль, проблематика таких розслідувань на основі вироблених міжнародних практик тільки поширилась через широкомасштабну війну РФ проти України.

Мінесотський протокол зараз підготовлений у версії 2016 року (*The Minnesota Protocol on the Investigation of Potentially Unlawful Death (2016): The Revised United Nations Manual on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions*) [2]. Він може бути застосований у діяльності правоохоронних органів, судово-медичних експертів, адвокатів, суддів, громадськості.

* Головний науковий співробітник відділу організації наукової роботи, професор кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України.